

Tijdelijk prehistorie¹: vaststellingen en reflecties

1. Er is een 'mentsentijd' en een 'aardetijd': deze laatste is voor ons moeilijk voor te stellen. De 'mentsentijd' valt samen met het laatste ijstijdvak, beide starten zo'n 2,5 miljoen jaar geleden.
2. 99,52 % van de 'mentsentijd' waren wij nomadische jager- verzamelaars en leefden we – onderworpen aan de wetten van de natuur- in de steentijd:
 - a. Ons DNA is gevormd op de Savanne: ons lichaam is geprogrammeerd om zo weinig mogelijk af te vallen, dit botst met de calorierijke omgeving waarin we nu leven met problemen o.a. van overgewicht tot gevolg;
 - b. Ons lichaam is 'gemaakt' om te bewegen, om te zwerven: lang stilzitten bv is onnatuurlijk, bewegen is gezond!
 - c. Onze hersenen zijn 'gemaakt' om gezichten te herkennen, max. 150 personen, niet om wetenschappelijk-rationeel en kritisch na te denken;
 - d. Het menselijk lichaam (DNA- karakter, hormonen, vlees) is 'natuur', de software ervan (vrije wil, ziel, ethiek, persoonlijkheid...) is 'cultuur'
 - i. De mens is het resultaat van een mix tussen 'cultuur' en 'natuur' – een 'onnatuurlijk' natuurproduct: geprogrammeerde natuur met het programma software 'menswording'; (zie discussie nature of nurture)
 - ii. Als de spreidstand te breed wordt veroorzaakt dit beschavingsziektes: overgewicht, depressies, hart en vaatziektes...
3. De kolonisatie van de aarde door de mens – homo sapiens- gaat hand in hand met:
 - a. Migratiegolven: Wij – Europeanen- zijn allemaal nazaten van migranten uit Afrika: zie Out of Afrika I, II en III;
 - b. Het uitsterven van:
 - i. De grote dieren uit de ijstijden: van de 200 grote harige dieren blijven er maar 100 over: Harari omschrijft de mens als de 'ecologische seriemoordenaar';
 - ii. Van andere homo soorten;
 1. 'Ze waren te vertrouwd om te negeren, maar te anders om te tolereren';
 2. Sapiens blijft als laatste menselijke soort over en is dus uniek, ziet zichzelf zo als hoofd van de schepping: diepe kloof tussen ons en het dierenrijk;
 - c. De domesticatie van:
 - i. Wilde dieren: op heden: biomassa wilde dieren (zee en land) is 60 miljoen ton, biomassa tamme dieren is 630 miljoen ton;

¹ Jaren geleden, gebaseerd op 'The Human Past: World Prehistory and the Development of Human Societies: Hudson, Sapiens: een kleine geschiedenis van de mensheid: Harari

- ii. De oorspronkelijke ecosystemen op de verschillende continenten door de introductie van duizenden verschillende stammen, talen en culturen; 'iedere vallei zijn cultuur!'
 - 1. Er is een band tussen klimaat- landschap en cultuur: iedere vallei, iedere berg waar mensen in groep woonden had zijn eigen cultuur, tradities, rituelen, voorwerpen, dialecten ...:
 - 2. Duizenden jaren lang is er een enorme rijkdom aan lokale menselijke culturen geweest;
- d. Het maken van cultuur (natuur wordt cultuur):
 - i. Motor: technologische vernieuwingen oa speerdrijver, kledij, pijl en boog, huizen ...om te kunnen overleven in de mensonvriendelijke omgeving;
 - ii. Ontstaan van complexe samenlevingsvormen: oa steden;
 - iii. Van overleven – de mens als prooi/ leven is voedsel zoeken/ aas eten – naar leven/cultuur en be-leven/ comfort;
- 4. De mens overleeft in verschillende (mensonvriendelijke/wispelturige) ecosystemen dankzij:
 - a. Zijn flexibiliteit: het vermogen om zich aan te passen aan klimaat en landschap/omgeving;
 - b. Zijn vindingrijkheid: uitvinder nieuwe technieken- het beheersen van het vuur is een gamechanger:
 - i. Als warmtebron:
 - 1. Voedsel koken- minder kauwen (kleinere tanden en kaken, kortere darmen, meer energie voor onze hersenen), minder ziektekiemen en parasieten, meer tijd vrij voor andere zaken
 - 2. Woning verwarmen;
 - ii. Als wapen: afschrikking voor wilde dieren;
 - iii. Als tool: afbranden van bos ifv. akkerbouw;
 - c. Zijn fantasie en verbeeldingskracht via taal tot leven gebracht: belang van verhalen: mythes, legendes, goden .. / zaken voorstellen die er niet zijn:
 - i. Harari spreekt van de imaginaire orde in stand gehouden door godsdienst, leger, onderwijs, natie, consumptisme.
 - ii. Ze bestaat in de gemeenschappelijke verbeelding van miljoenen mensen;
 - iii. Staat los van onze genen en onze omgeving;
 - iv. Stuurt onze verlangens en verwachtingen.
 - d. Zijn drang om te be-heersen/controleren te hebben over, vat te hebben op de dingen: gevoed vanuit zijn angsten!
 - i. Wil voor alles een verklaring hebben: hoe komt dit?
 - 1. Aangespoord door zijn nieuwsgierigheid/ leergierigheid;

- ii. Wil vat hebben op de toekomst: op wat komen gaat- op tijd; belang van voorspellingen, waarzeggerij;
 - iii. Wil vat hebben op zijn omgeving:
 - 1. De mens 'boetseert' het landschap – tijdelijk- naar zijn hand: oa met werktuigen- 'wie het land kan temmen, verzekert zijn toekomst';
 - 2. Dit landschap wordt meer en meer een achtergronddecor voor menselijke samenlevingen (totdat een natuurramp zich voordoet);
 - e. Zijn **gemeenschapszin** met taal/cultuur/ religie als bindmiddel: samenwerking is belangrijk om te overleven, de groep is belangrijker dan het individu;
5. Religie evolueert mee met samenlevingspatronen:
- a. Van **animisme**:
 - i. Alles heeft een ziel: planten, dieren, bomen, rivieren, bergen, zon, maan ...; alles in één;
 - ii. Jager- verzamelaars gemeenschappen;
 - b. Over **polytheïsme**: machtige goden beheersen de wereld onder toezicht van 1 opperwezen of macht;
 - i. Ons gedrag tav. deze goden bepaalt het lot van het gehele ecosysteem: offers, gebed, zonden..
 - ii. Mensen komen boven dieren ea te staan;
 - iii. Grote religieuze tolerantie tav. goden uit andere veroverde culturen- geen bekeringsdrang: worden meegenomen in hun 'godenbestand': bv god Isis bij de Romeinen;
 - iv. Landbouwgemeenschappen;
 - c. Naar **monotheïsme**:
 - i. Persoonlijke beschermgod wordt de opperste macht in het universum;
 - ii. Er is slechts 1 God en 1 waarheid, dé waarheid: fanatisme- zendingsdrang ...;
 - iii. Is dualistisch: goed versus kwaad (satan), hemel versus hel, ziel versus lichaam: cfr. Mens is het slagveld tussen de goede ziel en het kwade lichaam
 - d. Naar liberaal humanisme – **atheïsme**
 - i. Vrijheid van het individu is onaantastbaar, te beschermen via de 'mensenrechten';
 - ii. Het heilige in de mens is uniek: zijn innerlijke stem; (wat X de ziel noemen)
 - iii. Variant: evolutionair humanisme: (bv nazisme met übermensch) – mensheid beschermen tegen degeneratie - Arische ras bevat de beste

eigenschappen om tot übermensch uit te groeien; recht van de sterkste;

e. Opmerkingen:

- i. Godsdienstoorlogen zijn gruwelijker dan andere: er is geen compromis mogelijk: wij hebben altijd gelijk- God is met ons;
- ii. Tweedeling: wij versus de anderen, de 'barbaren' en het dierenrijk ;
- iii. 'Doorgeef goden': Hettieten nemen Goden van lokale natuurvolkoren in Anatolië over welke op zich een inspiratiebron zijn voor de Griekse en Romeinse goden en later voor het Christendom; bv moedergodin Kibelé
- iv. Animisme leeft verder in elfjes, geesten...
- v. Polytheïsme leeft verder in heiligenverering: eentje voor elke kwaal, beroep of stad;
- vi. Rol noodlot: 'opperwezen houdt zich niet bezig met het dagelijkse, hij/zij laat dit over aan het lot'

6. De opwarming na de laatste ijstijd – 14.000 jgl.- opent de mogelijkheid voor landbouw (Natufiërs) geleden. Samen met de cognitieve en wetenschappelijke evolutie vormde deze drie-eenheid de motor van onze huidige samenleving. De gevolgen van de landbouw zijn zeer ingrijpend:

- a. Landschappelijk:
 - i. Start van ontbossing— zie silex bijlen;
 - ii. Natuurlandschap wordt cultuurlandschap;
- b. Domesticatie van wilde dieren en planten:
 - i. Dieren en planten worden ons bezit/ gebruiksvoorwerpen—de band van gelijkwaardigheid wordt verbroken:
 1. Ontstaan van polytheïsme;
 2. Mens komt boven dieren en planten te staan;
 - ii. Gaat gepaard met meedogenloze praktijken: castratie, verminking, verbreken sociale verbanden, leeftijdsbeperking...
- c. Immense bevolkingsexplosie: bevolkingsaantal wordt losgekoppeld van het wildbestand:
 - i. 10.000 v/X:5 à 8 miljoen nomadische jager- verzamelaars;
 - ii. 50-100 na /X: 1à 2 miljoen nomadische jager- verzamelaars en 250 miljoen boeren;
 - iii. Gevolgen:
 1. Migratie neemt toe: noodzaak van grondinname/ kolonisatie: eerste bewoners 'jager- verzamelaars' komen onder druk te staan;

2. Verstedelijking: mensen gaan in grote groepen samenwonen op één plek- risico op epidemieën;
 - a. Uruk: 10.000 den, Rome 500.000, ...Tokyo nu: 38 miljoen.
 - b. Helft van de wereldbevolking woont nu al in grootsteden.
- d. Vaste nederzetting: toe-eigenen van een eigen plek 'mijn thuis', ontstaan van landeigendom;
- e. Voedseloverschotten:
 - i. Niet landbouw beroepen mogelijk – ambtenaren, ambachtslui (specialisatie) en kunstenaars;
 1. Ontstaan van geld: maakt uitwisseling van goederen en diensten mogelijk;
 - ii. Belang van handel, van monopolisatie van grondstoffen:
 1. Ontstaan van rijkdom- elite met statussymbolen (oa grafgiften);
 2. Ontstaan van ongelijkheid in welvaart;
- f. Ontstaan van slavenhandel: minstens 100 miljoen slaven in het Romeinse rijk.
- g. Eenzijdige voeding (tarwe, gerst, mais, rijst...) en het risico op misoogsten (plagen) met hongersnood;
 - i. Eeuwige zoektocht naar meer en beter via veredeling, bemesting, irrigatie, terrasvorming...
- h. Impact op klimaat: CO2 en methaan stijgen al 5000 jaar wellicht door landbouw: veestapel en ontbossing;
- i. Nood aan:
 - i. **Bescherming** van eigendom en grondstoffen: potentiële bron van conflict en oorlog- zie massagraven band keramische boeren (7600 jgl.);
 - ii. **Tijdscontrole:**
 1. Een kalender: tijd voor zaaien, oogsten ea - zie steencirkels, graftombes ea
 2. Voorspellen van de toekomst: belang van waarzeggerij, voorouder- en goden verering met offers;
 - a. Hun gunstig stemmen: goede oogst !
 - b. Bescherming vragen;
 - iii. Voorwerpen: keramiek, brons, ijzer voor opslag, vervoer, groundbewerking, ea ; ontstaan van een **maakindustrie** ! belang van grondstoffen en handel;
 - iv. Een **sociale structuur**: een groep van 150 mensen is informeel organiseerbaar, meer dan 150 personen vraagt om een formele structuur: titels, hiërarchie ...:
 1. Belang van **gemeenschappelijke verhalen (mythes)** als sociaal bindmiddel, van ceremonies en rituelen, van heilige/ sacrale

plekken, van koning- priesters met privileges (zij alleen kennen die verhalen);

- a. Mythes zijn zingevende samenhangende verhalen: zonder auteur, tijdloos, niet plaatsgebonden, imaginaire realiteiten die iedereen gelooft en de bestaande orde legitimeert;
 - b. Geven een antwoord op/ verklaren: hoe is de aarde en de kosmos ontstaan? Hoe is het leven ontstaan? Waar komen wij vandaan? (Scheppingsverhalen) waarom leven wij? Is er leven na de dood? Hoe word ik gelukkig? (Paradijsverhalen)
 - c. Bieden een houvast in het leven en de macht om zaken te beïnvloeden – belang van offers;
 - d. Is de lijm, het smeermiddel/de overtuigingskracht tussen vreemden die samenwerken rond één gemeenschappelijk doel zodat vertrouwen mogelijk is;
 - e. Bepalen ons gedrag, los van omgevingsfactoren en ons DNA.
2. **Belang van een orde** en van een elite aan de top om die orde in opdracht van een god te bewaren,
 - a. Veelal geobsedeerd door de onsterfelijkheidsgedachte (zie grafgraven);
 - b. Schermt zich af van anderen dmv. Privileges en reinheidswetten: contacten vermijden dus ieder zijn plek in de maatschappij, gescheiden leefwerelden via kastensysteem, apartheid, rol patriarchaat!
 3. Belang van grote **gemeenschapsvormende bouwprojecten**: steencirkels, tempels, Pyramides- graftombes, veelal pelgrimsoorden;
 4. Belang van de **geografische ligging** van gemeenschappen, heeft een impact op de bestuurlijke organisatie: bv. Nijl is het bindmiddel in Egypte en maakt één 'staatsgeleide landbouwvoorraad economie' olv. de Farao mogelijk;
 - v. Een **externe harde schijf** voor dataopslag: beheren landbouw overschotten: het schrift (kleitabletten = boekhouding)
 - vi. **Slaven**: minstens 100 miljoen slaven in Romeinse rijk – harde labuur voor bouw- en landbouwprojecten;
7. Extreme en langdurige weersomstandigheden (oa droogte) hebben de potentie om menselijke samenlevingsvormen te ontwrichten, zeker als die samenlevingsvormen intern al verzwakt zijn oa door corruptie, incompetente leiders, machtsstrijd:

- a. Landbouw en Handel vallen stil;
 - b. Migratiestromen naar plekken 'waar het beter is';
 - c. Absorptievermogen- draagkracht/ denkbeelden van gastland bepaalt hun reactie:
 - i. Afstoten: muren bouwen, oorlog voeren, deporteren...;
 - ii. Omarmen: een plek geven in de economie; Een plek geven in de bestuurlijke organisatie;
8. De maatschappij wordt steeds ingewikkelder- complexer: van kleine groepjes rondzwervende jager- verzamelaars- aaseters (15 à 20 man) via vissersdorpen en kleine landbouwdorpen met behoud van jacht, naar grotere landbouwsteden, versterkte elite bergvestingen tot paleis steden, stadstaten en grote rijken met miljoenen inwoners:
- a. Een proces van vallen en opstaan, verval en her opstanding, van rivaliteit, conflict en oorlog, van zoeken naar antwoorden op de grote levensvragen...
 - b. Van groepsbelang – allen gelijk (wij) - naar het belang van elites (keizers, koningen,...);
 - c. De magische band van de mens met de natuur en kosmos wordt beetje bij beetje verbroken- de 'onttovering van de wereld' omdat de mens zijn eigen (fragiel) ecosysteem (steden) maakt weg van de natuur ;
9. De geschiedenis stevent 'genadeloos' af op eenheid:
- a. Rol van geld en handel;
 - i. Geld is het enige vertrouwenssysteem dat bijna elke culturele kloof kan overbruggen en dat niet discrimineert op basis van religie, ras, leeftijd of seks;
 - ii. Vertrouwen slaat op het geld zelf, niet op 'de ander': dankzij geld kunnen mensen die elkaar niet kennen en vertrouwen toch effectief samenwerken;
 - 1. Geld is een psychische constructie – geloof is de basis en vertrouwen in de overheid die garant staat voor zijn waarde;
 - b. Rol van grote wereldrijken en imperia; eenheid is in bloed gedrenkt: oorlog, slavernij, deportaties, genocides
 - i. Woorden wekken, voorbeelden trekken:
 - 1. Sargon de Grote (4350) is een rolmodel voor de Assyriërs, de Babyloniërs en de Hethieten;
 - 2. Cyrus de Grote, (2500) stichter van het Perzische rijk is een rolmodel voor Helleense koningen, Alexander de Grote en Romeinse keizers;
 - a. Wij zijn de 'echte/ oorspronkelijke' mensen, de andere zijn 'de barbaren'.
 - b. Belang van een 'hemels mandaat' om de volkeren te verenigen 'voor hun bestwil'.

- ii. Imperiale cultuur wordt doorgegeven: alle menselijke culturen op vandaag bevatten er sporen van;
- iii. Drastische reductie van menselijke diversiteit: lokale culturen gaan op in het groter geheel/ groter geheel absorbeert ook tradities van veroverde volkeren;
- c. Rol van **universele godsdiensten**: de basis is het geloof in een universele bovenmenselijke orde:
 - i. Overal en altijd geldig;
 - ii. God wil het! Bovenmenselijke legimiteit- Zendingsdrang

10. Wat we nu vinden heeft de tand des tijds, de krachten van de ijstijden, woestijnvorming ea overleefd:

- a. Steentijd is ook 'houttijd', 'ivoortijd', 'leertijd', 'beenderentijd';
- b. Grotten beschermden de schilderijen, weer en wind veegde 'buitenkunst' veelal weg;
- c. Pyramides zijn van blokken natuursteen gemaakt, ziggoerats van lemen bakstenen en zijn nagenoeg verdwenen;
- d. Het terracotta leger was begraven in de grond;
- e. Archeologisch fenomeen van het 'uienformat': onder iedere culturele laag ligt een andere laag verborgen;

11. **Elke woord/ elke tekst/ elk verhaal ontleent zijn betekenis aan zijn context**: het groter verband, het geheel waarin een onderdeel geplaatst is of eruit ontstaan is;
- a. Context is dus betekenisgever, heeft waarde aan iets, heeft zin...' het waarom';
 - b. Het verhaal waarin je gelooft bepaalt de samenleving die je creëert: bv. 'de farao voert een goddelijke opdracht uit met name het behoud van de wereldorde ingesteld door de god Maat', de maatschappij draait rond de farao.